МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

ISSN 3083-6557 print

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Проблеми модернізації України

Випуск 1 (48), 2025

Київ
2025

УДК 330-339; 321.7; 159.9
М58

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 4 від 28.05.2025)

Редакційна колегія:
С. В. Храпатий (голова), д-р фіз.-мат. наук, проф.
І. А. Семенець-Орлова, д-р наук з держ. упр., проф.
Я. М. Раєвська, д-р психол. наук, проф.
С. О. Лисенко, д-р юрид. наук, проф.
А. І. Федосов, д-р мед. наук, проф.
М. І. Зубрицький, д-р. юрид. наук
О. М. Гордієнко, канд. техн. наук
В. І. Меджебель (*Чуєнко*), канд. юрид. наук
Л. М. Крива, канд. істор. наук
І. М. Капеліста (виконавчий редактор), канд. наук з держ. упр.
Є. Я. Черняк

Матеріали подано в авторській редакції.
Відповідальність за зміст та орфографію матеріалів несуть автори.

Міжрегіональна Академія управління персоналом.
М58 Наукові праці МАУП. Проблеми модернізації України / редкол.: С. В. Храпатий (голова) [та ін.]. Вип. 1 (48). Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2025. 686 с. Бібліогр. в кінці ст.

У збірнику висвітлено матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції "Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності" (Київ, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 20–22 травня 2025 р.).

Наведено тези доповідей учасників науково-практичної конференції МАУП з проблематики широкого кола аспектів процесу системної модернізації України.

Для науковців, громадсько-політичних діячів, студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком Української держави і світовим досвідом проведення модернізаційних процесів.

Видається з 2001 року.
Періодичність: 1 раз на квартал.
Засновник: *ПрАТ "ВНЗ "Міжрегіональна Академія управління персоналом".*
УДК 330-339; 321.7; 159.9

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2025

К. В. Рудько
Україна та Міжнародний кримінальний суд *439*

П. В. Загородній, В. І. Чуєнко
Поняття та зміст консульського права *441*

Б. Ю. Павлюк, В. І. Чуєнко
Громадянство та його значення для міжнародного права *442*

А. А. Партека, В. І. Чуєнко
Міжнародний Суд ООН та права людини у збройних конфліктах *444*

І. В. Пасічник
Роль національної правової системи у формуванні сучасного суспільства *446*

О. В. Данько
Сутність правоохоронної діяльності як інструмент захисту прав і свобод громадян *448*

Р. Ю. Іванова
The role of international organizations in transforming national legal systems: the case of Ukraine *451*

К. С. Медуниця, О. О. Бондаренко
Правові аспекти забезпечення свободи слова в Інтернеті *453*

В. Ю. Томашевська, А. Ю. Стаднічук
Особливості кримінально-правової протидії диверсіям та шпигунству в умовах воєнного стану *455*

Г. Л. Губіна
Поняття "Європейський патент" та "Європейський патент з унітарною дією" *458*

А. Г. Слостін
Вплив національних та міжнародних правових систем на ефективність процедур банкрутства: порівняльний аналіз правових механізмів у контексті сучасних економічних викликів *460*

І. М. Цермолонський
Особливі порядки кримінального провадження в Україні *464*

О. І. Савка
Загальна характеристика доктрини міжнародно-правового регулювання приватної військової та охоронної діяльності *466*

Ю. В. Корнєєв
Актуальні питання земельно-правових відносин *472*

В. О. Швець
Особливості правового регулювання трудових відносин в умовах воєнного стану *475*

В. М. Барановська
Правові основи міжнародного комерційного арбітражу в Україні *477*

для такого випадку процедурою. У науковій літературі для характеристики таких випадків використовується такий термін як диференціація кримінально-процесуальної форми, оскільки йдеться про особливі форми провадження.

Особливі порядки — важлива складова сучасного кримінального процесу. Потрібне постійне вдосконалення механізмів контролю, щоб уникнути порушень прав людини. Актуальність теми зростає в умовах воєнного стану та нових викликів для правосуддя, оскільки є доцільним розширення переліку особливих порядків кримінального провадження в умовах військового стану в країні.

О. І. САВКА

канд. юрид. наук, доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-науковий інститут права ім. Володимира Великого ПрАТ "ВНЗ "МАУП", м. Київ, Україна
savka30@ukr.net

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОКТРИНИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИВАТНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ТА ОХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Формування моделі міжнародно-правового регулювання приватної військової та охоронної діяльності є одним із найактуальніших та найскладніших завдань, що стоять перед міжнародною спільнотою. Ця проблематика безпосередньо торкається фундаментальних інститутів міжнародного права — державного суверенітету, міжнародно-правової відповідальності, міжнародної безпеки, прав людини.

На необхідність створення міжнародної конвенції, що регулює приватну військову та охоронну діяльність, вказував ще у 2000 року на Асамблеї тисячоліття ООН Генеральний секретар ООН Кофі Аннан у своїй доповіді "Ми, народи: роль Організації Об'єднаних Націй у XXI столітті" [1].

Незважаючи на важливість цього питання для інтересів міжнародного миру та безпеки, міжнародно-правове регулювання приватної військової та охоронної діяльності досі перебуває лише на стадії свого формування. Державами за сприяння ООН вже друге десятиліття ведеться пошук оптимальної моделі регулювання приватної військової та охоронної діяльності. За цей час міжнародне співтовариство виробило декілька моделей можливого регулювання приватної військової та охоронної діяльності, як міжнародно-правового, так і "м'яко-правового" характеру. Однак відсутність консенсусу між державами з ключових питань регулювання приватної військової та охоронної діяльності, а також багатоакторний склад переговорного процесу, що включає крім держав різні види недержавних суб'єктів, не дозволяє реалізувати жодну з існуючих регуляторних моделей.

В даній ситуації важливе значення для успішного завершення процесу формалізації та подальшої реалізації моделі міжнародно-правового регулювання приватної військової та охоронної діяльності відіграє наукова доктрина.

У XIX столітті на початку XX століття міжнародне право, що згодом отримало назву "класичне", розглядалося юристами, як право доктринальне. Незважаючи на

те, що в порівнянні з тим періодом роль доктрини в сучасному міжнародному праві в цілому знизилася, вона, як і раніше, має важливе значення, як допоміжний засіб для встановлення норм міжнародного права. Цей факт знайшов своє закріплення у пункті "d" статті 38 Статуту Міжнародного Суду ООН [2]. Більш того, передова наука міжнародного права може зробити значний внесок та істотно вплинути на прогресивний розвиток міжнародного права.

Як зазначив англійський дослідник з діяльності приватних військових та охоронних компаній Крістофер Кінсі, "писати про компанії, діяльність яких часто огорнута таємницею і де вигадку можна прийняти за факт, а факт за вигадку — завдання не з легких" [3]. Тому для вирішення цього наукового питання необхідно вивчити еволюцію та особливості різних доктринальних підходів до визначення правової природи приватної військової та охоронної діяльності.

Датський вчений Кріста Моесгаард [4] поділяє всі дослідження та літературу, присвячену приватній військовій та охоронній діяльності, на три періоди-хвилі (wave).

До першої хвилі К. Моесгаард відносить дослідження починаючи з 1960-х років, присвячені вивченню переважно найманства та компаніям, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю, що тільки з'являються, таким як "Executive Outcomes і Sandline International". До другої хвилі належать дослідження, проведені в контексті західних інтервенцій і воєн, що почалися в Афганістані (з 2001 року) та Іраку (з 2003 року).

Вони вже порушують питання легітимності застосування компаніями, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю збройної сили, міжнародно-правового регулювання використання приватної військової та охоронної діяльності та наслідків використання таких компаній для державного суверенітету — домінує наратив проблеми так званої "приватизації насильства" [5] або "приватизації війни" [6], коли держава вже не є монополістом. На думку К. Моесгаард, якщо перша хвиля досліджень, щодо приватної військової та охоронної діяльності ґрунтувалася на заборонному підході, то друга вже розглядала приватну військову та охоронну діяльність із прагматичніших позицій, визнаючи нову реальність її використання. Третя хвиля досліджень розглядає приватну військову та охоронну діяльність із ширших міждисциплінарних наукових підходів: права, соціології, міжнародних відносин, кримінології. Наприкінці своєї роботи К. Моесгаард прогнозує швидку появу наступної, четвертої "хвилі" досліджень, щодо приватної військової та охоронної діяльності, пов'язаною із тенденцією виділення та збільшення значущості такого виду діяльності, як приватні розвідувальні компанії.

Португальська вчена Йована Йездимирович Раніто виділяє [7] два покоління досліджень, присвячених регулюванню приватної військової та охоронної діяльності. Перше покоління датується з 2000 до 2010 року і закінчується появою перших проєктів, присвячених регулюванню приватної військової та охоронної діяльності. Це покоління досліджень формувалося на фоні початку пошуку міжнародно-правового регулювання приватної військової та охоронної діяльності. Початок другого покоління — Й. Й. Раніто пов'язує з активним включенням у процес вироблення регулюючого приватною військовою та охоронною діяльністю механізму недержавних акторів — міжнародних гуманітарних організацій, транснаціональних компаній та самих приватних військових та охоронних компаній (ПВОК).

Документ Монтре [8] 0Ч єдиний існуючий на сьогоднішній день документ, присвячений регулюванню приватної військової та охоронної діяльності, і що важливо відзначити, що не володіє юридичною силою, а є підсумком спільної ініціативи Міжнародного Комітету Червоного Хреста, низки держав і самих ПВОК.

Зазначимо, що наукова доктрина, присвячена регулюванню приватної військової та охоронної діяльності, має низку особливостей, що мають як позитивний, так і негативний вплив на пізнавальний процес. Характерно, що ці особливості властиві однаково, як вітчизняним, так і зарубіжним дослідженням міжнародно-правового регулювання приватної військової та охоронної діяльності. Виокремимо серед них наступні:

- широке використання міждисциплінарного методу у дослідженнях;
- поширений підхід дослідників, який полягає у зведенні наукового пошуку до обґрунтування міжнародно-правового регулювання приватної військової та охоронної діяльності виключно або переважно у рамках міжнародного гуманітарного права;
- підвищена увага міжнародної спільноти, засобів масової інформації та суспільства до теми приватної військової та охоронної діяльності спровокувала формування великого інформаційного масиву, що ускладнює процес наукового осмислення даної проблематики, що, як наслідок, ускладнює вироблення єдиної позиції про перспективи міжнародно-правового регулювання приватної військової та охоронної діяльності;
- незважаючи на тривалий період та глибину проведених досліджень, їх різноплановість не сприяє загальному розумінню правової природи приватної військової та охоронної діяльності, ускладнює вироблення єдиного визначення та типології приватної військової та охоронної діяльності, а також класифікацію її функцій.

Розглянемо далі перелічені особливості доктрини докладніше. Специфіка приватної військової та охоронної діяльності, як об'єкта дослідження визначає широке використання міждисциплінарного методу в доктрині.

Ставши новим міжнародним недержавним актором [9], водночас приватна військова та охоронна діяльність немає міжнародно-правового статусу.

Для розуміння суті правової природи приватної військової та охоронної діяльності важливою є синергія міжнародно-правових досліджень у комплексі з працями інших гуманітарних наук на тему приватної військової та охоронної діяльності. В іншому випадку, враховуючи багатоаспектну проблематику приватної військової та охоронної діяльності, вивчення на початковому етапі дослідження виключно їх юридичних аспектів може призвести до обмеженості, локальності наукового пізнання і навіть упущення важливих наукових фактів.

Зазначимо, що перші повноцінні та комплексні наукові роботи з вивчення приватної військової та охоронної діяльності були проведені вченими в галузі міжнародних відносин, міжнародної безпеки, військової теорії, політології, а пізніше стали проводитися безпосередньо вченими міжнародно-правового спрямування.

Вітчизняні та зарубіжні юристи-міжнародники у своїх роботах з різних міжнародно-правових аспектів приватної військової та охоронної діяльності значною мірою спираються та посилаються на дані з неюридичних наукових досліджень, щодо приватної військової та охоронної діяльності. Особливо це стосується політико-правових, економічних та історичних питань появи та розвитку приватної військової та охоронної діяльності, їх визначень, функцій та особливостей.

Так, наприклад, міжнародно-правове дослідження "Приватизація війни: приватні військові та охоронні компанії відповідно до міжнародного публічного права" [10] його автори Ліндсі Кемерон та Вінсент Четейл сконцентрувалися виключно на питаннях міжнародного права та регулювання приватної військової та охоронної діяльності. У передмові, для цілісності картини предмета, що вивчається, автори

вважали за необхідне навести розгорнутий список наукової літератури, присвяченої різним неправовим аспектам приватної військової та охоронної діяльності.

В іншому випадку дослідницький проєкт Інституту міжнародного права і правосуддя Школи права Нью-Йоркського університету "Від найманців до ринку: виникнення та регулювання приватних військових компаній" [11] крім міжнародно-правових та національно-правових аспектів регулювання приватної військової та охоронної діяльності містить великі розділи з цінними політико-економічними, державними та регіональними дослідженнями проблематиці приватної військової та охоронної діяльності, а також і розділи присвячені темі взаємодії моралі та регулювання приватної військової та охоронної діяльності.

Підхід вітчизняних та зарубіжних дослідників, як уже зазначалося, обумовлений логікою та бажанням всебічного вивчення об'єкта із застосуванням індуктивного, дедуктивного методу, аналізу та синтезу, неюридичних даних, щодо приватної військової та охоронної діяльності, передумов політичного, історичного, економічного та іншого характеру, для кращого розуміння юридичної проблематики феномену приватної військової та охоронної діяльності.

У той самий час слід зазначити, що неюридичні дослідження, щодо приватної військової та охоронної діяльності майже завжди містять у собі розділи, присвячені питанням міжнародно-правового регулювання приватної військової та охоронної діяльності і меншою мірою, відчувають на собі вплив науки міжнародного права.

Отже, можна зазначити, що міждисциплінарність, міжгалузева взаємодоповнюваність спочатку стала загальним підходом всіх наукових досліджень, присвячених проблематиці приватної військової та охоронної діяльності. Проте особливу увагу у всіх дослідженнях, включаючи роботи неюридичної спрямованості, вчені приділяють саме питанню міжнародно-правового регулювання приватної військової та охоронної діяльності.

Приклад значного впливу міждисциплінарного підходу у дослідженнях, щодо приватної військової та охоронної діяльності, зокрема міжнародно-правових, є гарною ілюстрацією глобальних тенденцій у сучасній науці.

Міжнародно-правова доктрина розглядає приватну військову та охоронну діяльність у більшості досліджень переважно через призму міжнародного гуманітарного права. Безумовно, причиною є специфіка приватної військової та охоронної діяльності як нового недержавного суб'єкта збройних конфліктів в умовах відсутності нормативних регуляторних механізмів. Невизначеність статусу співробітників компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність, присутніх у зонах збройних конфліктів, — одна з центральних тем проблематики також відноситься до галузі міжнародного гуманітарного права. Більше того, першими з "феноменом приватної військової та охоронної діяльності" зіткнулися саме юристи-міжнародники, які спеціалізуються на міжнародному гуманітарному праві. Не випадково єдиний міжнародний документ, який не має юридичної сили, присвячений регулюванню приватної військової та охоронної діяльності — Документ Монтре [8], створений за ініціативою ключової міжнародної організації в галузі захисту жертв війни — Міжнародного Комітету Червоного Хреста. Проте приватна військова та охоронна діяльність надзвичайно різноманітна, зачіпає різні географічні регіони та сфери безпеки в більшості випадків, ніяк не пов'язаних із міжнародними збройними конфліктами чи збройними конфліктами неміжнародного характеру [12]. Наприклад, компанії, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю активно задіяні у забезпеченні безпеки міжнародного комерційного судноплавства.

У доповіді [13] Робочої групи з питань використання найманців йдеться про тенденцію розвитку надання з боку компаній, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю послуг у кіберпросторі. Більше того, у доповіді зазначено про необхідність застосування ширших підходів до опису сучасної приватної військової та охоронної діяльності та найманців через еволюцію послуг у сфері безпеки, у контексті розвитку високих технологій. Для заподіяння критичної шкоди стратегічно значимій державній, транспортній чи бізнес-інфраструктурі, а також отримання розвідувальної чи іншого виду конфіденційної інформації, сьогодні немає необхідності перебувати навіть на одному континенті з місцем проведення подібної операції, і здійснювати її будуть неозброєні фахівці. Як можна помітити, ця сфера регулювання безпосередньо зачіпає вже міжнародне інформаційне право. Отже, створення у рамках нормативної бази міжнародного гуманітарного права міжнародно-правового інструменту регулювання приватної військової та охоронної діяльності не вирішить всіх проблемних питань, і не заповнить усі правові прогалини регулювання їх діяльності.

Таким чином, науці міжнародного права необхідно переглянути підходи, що склалися, до вивчення та розгляду проблематики приватної військової та охоронної діяльності, з нормативних і доктринальних позицій обмежені предметом міжнародного гуманітарного права. Вироблення релевантної моделі міжнародно-правового регулювання приватної військової та охоронної діяльності можливе лише з позицій та охоплення різних галузей міжнародного права. Для цього необхідно, використовуючи метод аналогії, запозичити позитивний досвід та методику міждисциплінарних досліджень, адаптувавши її до міжгалузевого міжнародно-правового дослідження.

Міжнародно-правове регулювання приватної військової та охоронної діяльності — комплекс складних, різногалузевих правових прогалин та доктринальних завдань, які тільки необхідно вирішити науці міжнародного права. Політизованість, злободенність та вплив на чутливі питання міжнародної та національної безпеки звели всю проблематику, щодо приватної військової та охоронної діяльності у розряд затребуваних і навіть популярних інформаційних тем, що привертають увагу міжнародної спільноти, засобів масової інформації та громадськості. Усе це втягує у процес пізнання приватної військової та охоронної діяльності, як представників наукового і експертного співтовариств, а й непрофільних фахівців, що цим створює колосальний інформаційний масив, приховує об'єкт дослідження під своєрідним "туманом" [14] невизначеності, протиріч і двозначності. З урахуванням специфіки приватної військової та охоронної діяльності згадується цитата з класичного трактату про військове мистецтво "Про війну" видатного військового теоретика Карла фон Клаузевіца: "Війна — область недостовірного; три чверті того, на чому будується дія на війні, лежить у тумані невідомості, і, отже, щоб розкрити істину, потрібно насамперед тонкий, гнучкий, проникливий розум" [15]. Істина, яку необхідно знайти, в даному випадку, є релевантна модель міжнародно-правового регулювання приватної військової та охоронної діяльності. Сформований інформаційний, репутаційний образ приватної військової та охоронної діяльності у масовій, популярної культурі, а й у науковому, експертному середовищі найчастіше ставить приватну військову та охоронну діяльність на один щабель з найманством. Однак вже при початковій постановці дана позиція є тупиковою.

Об'єктивна міжнародна практика така, що приватна військова та охоронна діяльність, на відміну від найманства, легальна та затребувана серед держав, яка забезпечує роботу міжнародних організацій та компаній.

Доктрині міжнародного права необхідне неупереджене ставлення та виважені наукові підходи для досягнення ключової мети — вироблення моделі міжнародно-правового регулювання приватної військової та охоронної діяльності.

Джерела

1. Доповідь Генерального секретаря "Ми, народи: роль Організації Об'єднаних Націй в XXI столітті" (F/54/2000); *Доповідь Генерального секретаря "Асамблея тисячоліття Організації Об'єднаних Націй: тематичні рамки саміту тисячоліття*". URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link 12//MU00044.html.
2. Статут Міжнародного суду ООН. URL: https://www.un.org/en/department-of-global-communications/worldwide/united-nations-information-centres
3. *Kinsey Ch.* Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies. ISBN 9780415457767 Published August 31, 2006 by Routledge. P. 9.
4. *Moesgaard Ch.* Private military and security company: From mercenaries to intelligence providers
5. *Palou-Loverdos J. (Dir.) and Armendáriz L.* The Privatization of Warfare, Violence and Private Military & Security Companies: A factual and legal approach to human rights abuses by PMSC in Iraq, (2011).
6. *Wulf H.* Internationalizing and privatizing war and peace. New York, 2005; Outsourcing military functions to private contractors leads to privatization of war, third committee warned. 7 November 2007 General Assembly GA/SHC/3902 Department of Public Information News and Media Division New York Sixty-second General Assembly. Third Committee 37th & 38th Meetings (AM & PM) URL: https://press.un.org/en/2007/gashc3902.doc.htm
7. *Ranito J. J.* Op. cit. P. 4.
8. The Montreux Document on Pertinent International Legal Obligations and Good Practices for States Related to Operations of Private Military and Security Companies During Armed Conflict. URL: https://www.icrc.org/en/doc/ assets/files/other/icrc_002_0996.pdf
9. International Humanitarian Law and Non-State Actors: Debates, Law and Practice / Ed. by E. Heffes, M. D. Kotlik, M. J. Ventura
10. *Cameron L., Chetail V.* Privatizing War: Private Military and Security Companies Under Public International Law. Cambridge, 2013. ISBN 9781107032408
11. *Chesterman Simon, and Lehnardt Chia* (eds), From Mercenaries to Market: The Rise and Regulation of Private Military Companies (Oxford, 2007; online edn, Oxford Academic, 1 Jan. 2009), https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199228485.001.0001
12. Private Military Security Services Market Size worth USD 366.8 Billion by 2028. With stunning 7.2% CAGR, Says Vantage Market Research.
13. Доповідь Робочої групи щодо використання найманців як засіб порушення правами людини та протидії здійсненню права народів на самовизначення. Вплив на права людини найманців, суб'єктів, пов'язаних із найманцями, та приватних військових та охоронних компаній, що беруть участь у кібердіяльності. A/76/151.
14. За аналогією з "туманом війни" Ч військове поняття, що означає невідомість та неясність під час битви та бойових дій. У своєму первісному варіанті введено Карлом фон Клаузевіцем та отримав широке розповсюдження у військових стратегіях (комп'ютерних та настільних), що приховують від гравця карту території, ворожі сили, театр війни. URL: https://focus.ua/uk/voennye-novosti/547936-koncepcia-trenia-karla-klauzevica-i-sovremennye-srazheniya
15. Carl von Clausewitz (2 September 2008). On War. Princeton University Press. ISBN 978-1-4008-3740-3.